

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ АРКТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

На основі узагальнення різноманітного фактологічного матеріалу з новітніх джерел і документів, вітчизняних та зарубіжних публікацій здійснено коректну спробу системного, комплексного аналізу правових аспектів арктичної стратегії Європейського Союзу в XXI столітті, дослідження їх взаємозв'язку з політичними та міжнародно-правовими основами співробітництва держав у полярному регіоні.

Ключові слова: Арктика, арктична стратегія Європейського Союзу, політико-правові засади, міжнародне співробітництво, політика «Північного виміру».

Постановка проблеми. В XXI столітті Арктика вперше у цивілізаційній історії людства отримала правовий статус важливого об'єкта сучасних міжнародних відносин. Такі пріоритетні чинники як унікальне геополітичне розташування, значний природоресурсний і економічний потенціал, а також планетарне екологічне значення Арктики як глобального кліматичного регулятора планети, обумовлюють те, що полярний регіон є сферою особливих стратегічних інтересів провідних держав світу, авторитетних міжнародних організацій та об'єднань, зокрема й такого потужного міждержавного об'єднання як Європейський Союз. Слід підкреслити, що в сучасних умовах вирішення нагальних проблем глобального світового розвитку країн значною мірою пов'язане зі збереженням кліматичної, біологічної та геохімічної рівноваги планети. В цьому контексті Північний Льодовитий океан і повітряний басейн над ним світові держави розглядають в якості унікального комунікаційного простору, здатного зв'язати практично всі найбільш розвинуті і динамічні регіони Землі. Винятково важливе значення для сьогодення і майбутнього людства має циркумполярна система Арктики, яка не лише здійснює значний вплив на формування клімату нашої планети, але й забезпечує мінеральними та біологічними ресурсами країни Північної півкулі Землі. На думку експертів, у найближчій перспективі вона має стати зразком гармонійної цивілізації, яка розвивається в єдності з природою [11, с. 233]. У зв'язку з тим, що сучасна юридична база, яка регулює питання міжнародного співробітництва в Арктиці, є недостатньою для розв'язання правових проблем, які виникають в цьому регіоні, вона вимагає свого подальшого розвитку та удосконалення на основі узгодженої міжнародної взаємодії держав та організацій і об'єднань, які своїми стратегічними інтересами пов'язані з полярним регіоном. В цьому сенсі не лише науково-пізнавальне, але й прикладне значення має комплексне дослідження

нормативно-правових основ сучасної арктичної стратегії Європейського Союзу, висвітлення їх взаємозв'язку з її політичними складовими.

Ступінь наукової розробки проблеми. Окремі, фрагментарно окреслені правові аспекти позиції Європейського Союзу стосовно Арктики знайшли висвітлення на сторінках праць таких російських дослідників як Н. Антюшина, О. Александров, О. Вилегжанін, В. Конишев, О. Сергунін, Б. Шаповалов.

Серед західних дослідників, які у своїх публікаціях певною мірою зачіпають цю проблему, слід назвати К. Арчера, Б. Сандера. Наукову розвідку, присвячену формуванню основ нормативно-правової бази політики Європейського Союзу в Північній Європі, присвятив також і вітчизняний дослідник – О.Коваленко.

Мета даної статті полягає в тому, щоб на підставі ретельного вивчення новітніх міжнародно-правових джерел, публікацій і розвідок дослідників конструктивно-критично проаналізувати сутність та основні етапи формування правового підґрунтя арктичної політики Євросоюзу, показати їх зв'язок з міжнародно-правовими механізмами регулювання співробітництва держав в Арктиці.

Виклад основного матеріалу. Насамперед, виокремимо ті основні чинники та аргументи, які можуть пояснити глобальний інтерес Європейського Союзу до Арктики, його мотиваційні дії в полярному регіоні. З врахуванням наукових підходів сучасних фахівців можна стверджувати, що у зв'язку з прискоренням процесу танення льоду та розвитку технологій добування все більш дефіцитних природних ресурсів, значення найбільш північного регіону земної кулі для світової економіки та політики об'єктивно зростає [4, с. 231]. Це повною мірою стосується і такого найпотужнішого і найвпливовішого у світі міжнародного інтеграційного об'єднання як Європейський Союз з його особливою системою правових норм. Варто зазначити, що Європейський Союз являє собою складне регіональне інте-

граційне об'єднання, яке виходить за межі традиційної міжнародної організації. Унікальність правової природи ЄС полягає у наявності елементів наднаціонального характеру, який знаходить свій вияв в комплексі юридичних норм та правил, які отримали назву «право співтовариства» або «право ЄС» [7, с. 191]. Мають сенс ті зарубіжні дослідники, які дотримуються концепції, згідно з якою право Європейського Союзу належить до сукупності європейських міжнародно-правових конструкцій в якості субрегіонального інституту, проте яке не може претендувати на роль загальноєвропейського [7, с.8]. Дотримуючись такого концептуального підходу, вони кваліфікують право Європейського Союзу як «європейське міжнародне право» або ж «міжнародне право у європейському контексті».

Незважаючи на те, що ЄС має всі ознаки міждержавного об'єднання з елементами наднаціональності, проте всі його держави – члени відповідають усім критеріальним чинникам держав і отримали визнання цього політико-правового статусу з боку інших суб'єктів міжнародного права [8, с.63]. На наш погляд, продуктивною і перспективною в сучасних умовах є концепція міжнародно-правового характеру Євросоюзу та його правової системи, яку обстоюють такі відомі зарубіжні юристи як Н. Блокер, Ж.Буклюї, П. Кептейн, Г. Шермерс, А. Фердросс, П. Хей, Д. Уайет [8, с. 62]. Потрібно зазначити, що Європейський Союз як найбільше у світі інтеграційне об'єднання разом з провідними арктичними країнами і міжнародними організаціями виявляє значний інтерес до полярного регіону і намагається посилити свій політичний і правовий вплив на розв'язання проблем Арктики. В сучасних офіційних документах Євросоюзу нерозривний зв'язок цього міжнародного об'єднання з арктичним регіоном пояснюється фактом унікального поєднання історії, географії, економіки та наукових досліджень [15]. Європейський Союз вважає себе безпосереднім учасником арктичної політики завдяки арктичному статусу країн - членів - Данії, Фінляндії, Швеції [4, с. 231]. Зауважимо у цьому зв'язку, що Данія поширює свій суверенітет на Гренландію, яка, проте, не є членом Європейського Союзу, що зумовлює відповідно відсутність у цього інтеграційного об'єднання прямого зв'язку з арктичним узбережжям. Слід також зважати на те, що такі держави як Норвегія та Ісландія є членами європейського економічного простору. Незважаючи на те, що ці держави залишаються поза межами ЄС в якості центрів прийняття політико-правових

рішень, проте вони є важливою складовою правового та економічного простору, який формується під егідою Європейського Союзу.

У цілому ж ЄС має обмежені політико-правові інструменти та механізми для забезпечення власного потужного впливу на процеси, які відбуваються в арктичному регіоні. Значною мірою це пов'язано з тим, що Європейський Союз до цього часу не має статусу постійного члена в Арктичній раді, хоча і виявляє постійне прагнення отримати статус спостерігача в цій міжнародній організації. На нашу думку, ЄС слід розглядати в якості впливової нормативно-правової сили, політичної структури, яка намагається пропонувати власні стандарти і зразки поведінки як для арктичних, так і не арктичних держав, а також міжнародних організацій в полярному регіоні.

Як засвідчують дослідження, що були проведені за ініціативи Європейського парламенту, серед різноманітних офіційних видань, підготовлених і опублікованих під егідою ЄС, чільне місце займають політичні та нормативно-правові документи, які безпосередньо пов'язані з арктичним регіоном [4, с. 235]. Необхідно зазначити, що в сучасній фаховій літературі існує декілька альтернативних поглядів та підходів на проблему дослідження витоків та етапів формування арктичної політики Європейського Союзу, її правових засад та нормативних механізмів. Доцільно звернути у цьому зв'язку увагу на те, що до кінця 90-х рр. минулого століття ЄС не виявляв системного і послідовного інтересу до Арктики, а тому не зміг виробити перспективних політико-правових доктрин щодо полярного регіону, прийняти на офіційному рівні теоретично обґрунтованих та апробованих у практичній площині відповідних нормативно-правових рішень, присвячених механізмам функціонування арктичних просторів. Саме кристалізація у міжнародній правосвідомості ролі Арктики у глобальній зміні клімату на нашій планеті дозволили Європейському Союзу, що мав у своєму активі належним чином розроблену на законодавчому рівні природоохоронну політику та її правові основи, значно посилити свою вагу у міжнародному обговоренні арктичних проблем [5, с. 191-192]. Активізація інтересу до Арктики з боку ЄС була обумовлена також стурбованістю конкуренцією різних держав щодо природних ресурсів Крайньої Півночі, територіальними суперечками і претензіями різних країн щодо встановлення контролю над північними морськими протоками, а також погіршенням екологічного стану полярного регіону.

З нашої точки зору, витоки сучасної арктичної політики Брюсселя пов'язані з концепцією «Північного виміру», яку було розроблено і оприлюднено офіційними представниками ЄС у 1997р. До речі, такий підхід відрізняється від позиції російських дослідників з цього питання. Зокрема, Н. Антюшина пов'язує початок арктичної політики Європейського Союзу з опублікуванням у 2006р. документа «До майбутнього морської політики – ЄС: європейський підхід до морів та океанів».[2, с. 97] Натомість, О. Александров, точкою відліку арктичної політики ЄС вважає публічне оприлюднення комюніке «Європейський Союз та арктичний регіон», яке було прийняте Європейською Комісією у 2008р. [1, с. 12] На наш погляд, зазначені точки зору, кожна з яких містить певне раціональне зерно, відрізняється між собою лише тим, що репрезентують різні, проте взаємопов'язані між собою історичні етапи становлення та розвитку арктичної політики ЄС, її правових механізмів. На підставі, аналізу новітніх документальних джерел доцільно виокремити декілька етапів у розробці та еволюції арктичної стратегії Європейського Союзу. Її перший етап окреслений хронологічними межами 1997-2006 рр. Його особливість полягає в тому, що в цей період вектор арктичної політики ЄС в полярному регіоні визначався засадничими положеннями концепції «Північного виміру». Зазначену ініціативу, запропоновану прем'єр - міністром Фінляндії П. Ліпоненом у 1997 році, було розглянуто і схвалено на міжнародній конференції «Регіон Баренцева моря: мрії та реальність». Основна мета концепції політики «Північного виміру» передбачала визначення та поглиблення інтересів Євросоюзу у Північній Європі: від Ісландії до Північного Заходу Росії, від Баренцева до південного узбережжя Балтійського морів. Слід вказати на те, що даний проект був зорієнтований, насамперед, на Росію (Північно-Західний регіон), Литву, Латвію, Естонію і Північно-Східну Польщу та ґрунтувався на апробованих організаційних структурах міжнародного співробітництва держав в цьому регіоні. В цілому ж концепцію «Північного виміру» експерти у царині міжнародного права розглядають в якості «загальних рамок для сприяння діалогу та конкретному співробітництву, посиленню тенденцій стабільності, достатку та сталого розвитку на півночі Європи» [5, с. 192]. Необхідно зазначити, що такі північні держави як Норвегія, Данія, Ісландія, Швеція та Фінляндія з самого початку формування сучасного політико-правового курсу ЄС в Арктиці брали участь у реалізації даної іні-

ціативи. Потрібно підкреслити, що у 1999р. Європейською комісією було схвалено концепцію «Північного виміру» в якості теоретичного підґрунтя стратегії Європейського Союзу в Арктиці на період з 2000 по 2003 роки. На 1-й конференції міністрів закордонних справ країн Північного виміру у 1999 р. було визначено основні напрямки міжнародного співробітництва: захист навколишнього середовища; сталий розвиток; проведення досліджень в Арктиці. В 2001р. ЄС було висунуто нову ініціативу «природоохоронного партнерства Північного виміру», спрямовану на фінансування міжнародної програми управління утилізацією ядерних відходів [5, с. 192]. У подальшому концептуально окреслена політична ініціатива Європейського Союзу зазнавала відповідних трансформацій і модифікацій. Так, у 2006 році в рамках арктичної стратегії було прийнято декларацію та основні засади політики «Північного виміру». До її пріоритетних напрямків віднесено, зокрема, економічне, транскордонне та наукове співробітництво у північному регіоні Європи, захист його природних ресурсів, навколишнього середовища та Баренцева моря [10]. Якщо наприкінці 90-х рр. ХХ ст. діяльність ЄС у сфері її арктичних інтересів була сконцентрована в основному в межах «Північного виміру», то на початку 2000-х рр. таким політико-правовим орієнтиром стала вже ідея «арктичного вікна», яка є важливою складовою основної концепції, прийнятої Європейським Союзом в листопаді 2006р. [4, с. 30] Її сутність полягає в регіональному підході до просторів, спільних для ЄС, Росії, Ісландії та Норвегії, а також у концентрації уваги цих держав на питаннях «уразливого навколишнього середовища, охорони здоров'я, соціального захисту та прав корінних народів» [5, с. 192].

Отже, на першому етапі формування арктичної політики ЄС було вироблено її загальні контури, визначено основні політико-правові механізми міжнародного співробітництва в районі крайньої Півночі. На цьому етапі Європейський Союз здійснював активне співробітництво з трьома регіональними організаціями, які на експертному рівні займалися проблемами Арктики – Радою Беренцева/Євроарктичного регіону (РБЄАР), Арктичною радою (АР) та Радою міністрів країн Північної Європи (РМКПЄ). Одним з пріоритетів арктичної політики держав-членів ЄС, зокрема, у природоохоронній сфері, була її спрямованість на розвиток відносин з Росією, яка має найбільшу протяжність арктичного узбережжя [5, с. 202].

Другий етап становлення та розвитку політико-правової політики Європейського Союзу в

Арктиці охоплює період 2006-2008 рр. Прикметною рисою цього етапу є те, що в офіційних документах регіонального об'єднання вона розглядається в контексті Єдиної морської політики ЄС. Вперше таку концепцію було викладено в 2006 р. у прийнятому Комісією ЄС документі під назвою «До майбутнього морської політики ЄС: європейський підхід до морів та океанів». Сформульовані в ньому цілі і принципи морської політики Європейського Союзу були поглиблені і конкретизовані в опублікованому у 2007 році новому офіційному документі «Інтегрована політика Європейського Союзу», який дістав позитивну оцінку Європарламенту, Європейської ради, Європейського економічного та соціального комітету, а також Комітету регіонів. Основні ідеї зазначених документів полягають в обґрунтуванні значної питомої ваги ЄС у світовому морському господарстві, необхідності врахування в морській політиці екологічних вимог, в орієнтації на інноваційний, конкурентоздатний та сталий тип розвитку [2, с. 97]. У жовтні 2007р. Єврокомісією було прийнято План з інтегрованої морської політики, в якому значну увагу було приділено міжнародно-правовим механізмам розмежування континентального шельфу та експлуатації морських проток у Північному Льодовитому океані [13]. Третій етап сучасної арктичної стратегії ЄС розпочався наприкінці 2008р. і триває по сьогоднішній день. Особливістю цього етапу є динамічний процес формування та інституалізації самостійного напрямку арктичної політики Європейського Союзу, посиленій взаємозв'язок політичних та правових механізмів арктичної стратегії. На цьому етапі відбувається утвердження відносно нового сучасного глобального інтересу Європейського Союзу до арктичного регіону, який обумовлений усвідомленням керівниками Європейського Союзу провідної ролі Арктики не тільки в зміні клімату на планеті, але і в майбутньому світовій економіці. У відповідності зі зростанням інтересу ЄС до регіону відповідним чином диверсифікуються, модернізуються, деталізуються правові основи сучасної арктичної політики Європейського Союзу [5, с. 202].

В теперішній час міжнародне об'єднання безпосередньо пов'язане з Арктикою вирішенням низки завдань, які є актуальними для всіх держав-членів і структур Європейського Союзу. По-перше, важливе значення Арктики, яке виходить за межі регіону, пов'язане з її впливом на клімат планети. По-друге, зв'язок ЄС з полярним регіоном обумовлений поєднанням історичних, культурних, географічних та економічних факто-

рів, а також завдяки досягненням європейців у галузі досліджень природи цього суворого краю. По-третє, Арктика має вагомое значення для Європейського Союзу із точки зору стану її природного середовища, можливостей сталого використання природних ресурсів, розвитку міжнародного співробітництва. Серед базових документів регіонального об'єднання, в яких визначені стратегічні напрямки та політико-правові механізми арктичної стратегії, слід віднести такі, як: Резолюція Європейського парламенту щодо управління Арктикою від 30 вересня 2008р.; Комюніке Європейської комісії Європейському парламенту і Раді «Європейський союз та Арктичний регіон» від 20 листопада 2008р.; Доповідь Єврокомісії «Юридичні аспекти арктичного судноплавства», яку опубліковано у 2010р.; Резолюція Європейського парламенту «Політика ЄС на Крайній Півночі для забезпечення сталого розвитку» від 20 січня 2011р.; Спільна заява Європейського парламенту та Ради «Розвиток політики Європейського Союзу в Арктичному регіоні : прогрес з 2008 року та наступні кроки» від 26 червня 2012р. [5, с. 194].

Потрібно наголосити на тому, що резолюція Європейського парламенту щодо управління Арктикою від 30 вересня 2008р. є першим публічним документом, прийнятим цією авторитетною європейською інституцією, з політико-правових питань розвитку полярного регіону. В цьому документі системно узагальнено та інтегровано конструктивні ідеї та концептуальні підходи численних попередніх офіційних видань та міжнародних форумів, які повністю або частково присвячені арктичній проблематиці. Зокрема, в тексті резолюції Європарламенту привернуто увагу до необхідності адекватного міжнародного реагування на наслідки зміни кліматичних умов для корінних народів Півночі, вироблення впливової і перспективної арктичної політики ЄС. В цьому документі також зроблено акцент на розробку та впровадження ефективних правових механізмів і процедур міжнародного співробітництва Європейського Союзу та арктичних держав для забезпечення безпеки полярного регіону, її сталого розвитку, досягнення «спільних амбіційних цілей у зв'язку зі зміною клімату» [5, с. 196].

В опублікованому Єврокомісією комюніке «Європейський Союз та арктичний регіон» від 20 листопада 2008р. визначено три основні завдання майбутньої політики ЄС у полярному регіоні. До них слід віднести : 1) захист навколишнього середовища та корінних народів Арктики; 2) забез-

печення сталого розвитку та раціонального використання природних ресурсів регіону; 3) розвиток механізму багатостороннього співробітництва в Арктиці [15].

У зазначеному комюніке особливу увагу було приділено питанням узгодженої, правової взаємодії держав у полярному регіоні.

У прес-релізі з нагоди опублікування комюніке було підкреслено: «Розширення внеску ЄС в арктичне співробітництво відкриває нові перспективи в наших відносинах з арктичними країнами. ЄС висловлює свою готовність працювати з ними для зміцнення стабільності, багатостороннього управління через існуючі структури, а також для збереження балансу між пріоритетною метою збереження природи та необхідністю освоєння природних ресурсів, у тому числі, вуглеводнів» [3, с. 31]. Важливим у правовому сенсі є те, що у цьому документі було вказано на необхідність проведення широкого діалогу з питань арктичного курсу ЄС на основі Конвенції ООН з морського права 1982р., а також підкреслено провідну роль «Північного виміру» та Арктичної ради для співробітництва держав та організацій у полярному регіоні.

У ґрунтовній доповіді Єврокомісії «Юридичні аспекти арктичного судноплавства», підготовленої у 2010р., визначено основні напрямки удосконалення правових механізмів плавання торговельних суден у морській акваторії Північного Льодовитого океану.

Вагомим внеском у розробку екологічної складової арктичної стратегії ЄС на сучасному етапі є резолюція Європейського парламенту «Політика ЄС на Крайній Півночі» від 20 січня 2011р. В ній сформульовано наріжні принципи арктичної політики Європейського Союзу: 1) орієнтація на сталий розвиток; 2) збереження біологічного різноманіття; 3) необхідність використання природних ресурсів Арктики, а також полярних транспортних маршрутів на дійсно науковій основі. В резолюції, зокрема, знайшла підтримку ідея розробки в рамках Міжнародної морської організації Кодексу полярного судноплавства, а також підписання під патронатом Арктичної ради угоди з пошуку та рятуванню в морях Північного Льодовитого океану [2, с. 104].

У базовому політико-правовому документі ЄС наголошується також на тому, що послідовна розробка ним політики стосовно Арктики повинна спиратись на визнання існуючих міжнародних, багатосторонніх і двохсторонніх домовленостей [5, с. 197].

У резолюції «Політика ЄС на Крайній Півночі для забезпечення сталого розвитку» зроблено також акцент на необхідності єдиної, скоординованої політики Європейського Союзу в арктичному регіоні, в якій були б чітко окреслені пріоритети інтеграційного об'єднання, потенційні виклики та його стратегія. В цьому контексті підкреслюється, що ЄС та його держави-члени повинні активно відстоювати свободу морів і право вільного судноплавства по міжнародним водним каналам в Арктиці [5, с. 198].

У зазначеному офіційному документі Європейського Союзу вказано на дискусійний характер питання про тлумачення Договору про Шпіцберген в частині застосування до його континентального шельфу морського дна навколо о. Свальбард. Враховуючи відсутність чітких критеріїв використання ресурсів континентального шельфу навколо Шпіцбергена, ЄС виступила з ініціативою укладення міжнародної угоди, яка б визначила правовий статус цього шельфу [5, с. 199].

Політико-правову основу для розширення участі Європейського Союзу у вирішенні проблем, пов'язаних з полярним регіоном, закладено у п'ятому із вказаних нами базових документів під назвою «Спільна заява Європейському парламенту та Раді», яку було прийнято 26 червня 2012 р. Єврокомісією та її Верховним представником із закордонних справ та політики безпеки. На підставі узагальнення основних тенденцій політики Європейського Союзу в Арктиці з 2008р. було визначено стратегічний вектор її розвитку на перспективу: «В умовах прискорення процесів зміни клімату та розширення економічної діяльності в Арктичному регіоні, - підкреслюється у Заяві, - Європейському Союзу (ЄС) потрібно активізувати взаємодію зі своїми арктичними партнерами для спільного досягнення мети охорони навколишнього середовища і, разом з тим, сталого розвитку Арктичного регіону» [5, с. 203].

В офіційному документі ЄС сформульовано пріоритетні напрямки діяльності цього інтеграційного об'єднання у полярному регіоні. Це, зокрема: 1) боротьба з наслідками зміни клімату; 2) дослідження арктичної екосистеми; 3) здійснення інвестицій у сталий розвиток Півночі; 4) безпека судноплавства; 5) підтримка корінних народів та місцевого населення [5, с. 201]. У зазначеній заяві привернуто увагу світової цивілізаційної спільноти до значення удосконалення правового механізму міжнародного співробітництва Європейського Союзу з арктичними країнами у полярному регіоні. Проте його правовою основою визначено лише Конвенцію ООН з мор-

ського права 1982р., а не широку міжнародно-правову базу, яка знайшла втілення в узгодженому підході п'яти арктичних прибережних держав, який зафіксовано в тексті Ілуліссатської декларації 2008р. [5, с. 201].

Слід підкреслити, що в цілому сучасна арктична стратегія ЄС має комплексний і збалансований характер і відповідним чином охоплює практично всі напрямки, згідно з якими здійснюється єдина консолідована морська політика ЄС. Зазначимо також, що арктична стратегія Європейського Союзу взаємопов'язана з іншими напрямками її інтеграційної політики, в першу чергу, з науково-технічною, інноваційною, екологічною та енергетичною. Прикметною рисою арктичної стратегії є також її зорієнтованість на проведення досліджень у полярному регіоні в контексті рамкових програм наукових досліджень ЄС, екосистемного підходу та принципу сталого розвитку. Застосування цих принципів у царині співробітництва з міжнародними організаціями сприяє виробленню Європейським Союзом універсальних політико-правових механізмів такого підходу [2, с. 100]. Разом з тим, арктична політика ЄС в сучасних умовах має певну специфіку, а в окремих випадках і суперечливий характер. З одного боку, Європейський Союз розробив і опублікував на офіційному рівні низку ґрунтовних нормативно-правових документів з арктичної тематики, а з іншого, - у цього регіонального об'єднання практично відсутній вихід до арктичного узбережжя. Прямий зв'язок з полярним регіоном для ЄС можливий лише через територію Гренландії, яка, до речі вважається данською провінцією. Проте у цьому випадку правова колізія полягає в тому, що сама Гренландія вийшла зі складу Європейського Союзу ще у 1985р. Саме тому ЄС досить зацікавлена у зміцненні свого політико-правового статусу в Арктичній раді. Потрібно вказати, що Арктична рада, а також такі міжнародні організації як Рада держав Баренцева/Євро-Арктичного регіону, Північний вимір, Європейська полярна рада є тими інституційними механізмами, через які Європейський Союз прагне просувати свою природоохоронну арктичну політику. Зазначимо, що ЄС докладає значних зусиль для отримання, насамперед, офіційного статусу спостерігача в Арктичній раді. Проте ці спроби в 2009 та 2011р. виявилися невдалими через протидію Канади, у якої є розбіжності з державами-членами Європейського Союзу у питанні полювання на морських тварин. На дев'ятій міністерській сесії Арктичної ради (24-25 квітня 2015р.), яка ознаменувала закін-

чення терміну головування Канади у цій міжнародній організації, було прийнято рішення відкласти розгляд цього питання на два роки, незважаючи на активне лобювання скандинавськими країнами вступу ЄС до Арктичної ради [9]. Доцільно звернути увагу і на те, що офіційні представники Євросоюзу розглядають можливість створення більш потужної, ніж Арктична рада політико-правової структури міжнародного рівня для більш ефективного управління полярним регіоном. На їх думку, Арктичній раді у її сучасному форматі бракує належного політичного впливу і дієвих правових механізмів для забезпечення контролю над цим регіоном.

Слід підкреслити, що подальша активність Брюсселя в Арктиці гальмується і через наявність певних перепон і проблем. Відомий англійський дослідник К. Арчер, наприклад, вказує на такі з них, як: підтримка арктичної політики Європейського Союзу з боку північних країн-членів в ЄС не є однозначною і послідовною; посилення ролі Євросоюзу в арктичному регіоні, а також забезпечення повноцінної участі Брюсселя в діяльності Арктичної ради певною мірою ускладнюється позицією Росії і Канади, а також конфліктними суперечками з деякими арктичними країнами (Норвегія, Данія, Ісландія) через відсутність узгоджених механізмів міжнародно-правового регулювання експорту тюленийчих шкір та китобійного промислу у Північному Льодовитому океані. Проте, як вважає зарубіжний вчений, Європейський Союз має у своєму розпорядженні значні потенційні можливості для зміцнення свого впливу в арктичних справах, який ґрунтується на його матеріальних та наукових ресурсах [12]. На сьогоднішній день вже готується до головування в Арктичній раді протягом 2017-2019 рр. Фінляндія, яка є членом ЄС. Вважаючи Євросоюз одним з важливих гравців у полярному регіоні, вона бере активну участь у розробці арктичної програми та намагається суттєво впливати на формування власної стратегії та інтеграційного об'єднання в Арктиці [6]. Слід також підкреслити, що важливе значення для сприяння у формуванні системної політики ЄС в Арктиці має такий консультативний орган як Європейська полярна рада. Вона здійснює низку науково-технічних програм і консультує європейські інтеграційні органи та міжнародні організації, співпрацює з Європейським та національними науковими фондами. Зокрема, під егідою Європейської полярної ради розроблена і втілюється широкоформатна програма щодо вивчення полярного клімату [2, с. 107].

Для удосконалення правових механізмів своєї арктичної стратегії Євросоюз має намір вжити найближчим часом низку наступних заходів у юридичній сфері: 1) здійснити оцінку ефективності багатосторонніх угод, які поширюються на Арктику; 2) продовжити роботу з делімітації кордонів та встановлення зовнішніх кордонів континентального шельфу; 3) дослідити можливості інтегрованого екосистемного підходу, зокрема, створення в морі природоохоронних зон [2, с. 107].

Висновки. Отже, на різних, проте взаємопов'язаних між собою етапах формування сучасної арктичної стратегії Європейського Союзу відбувався динамічний процес діалектичної, інтегративної взаємодії та еволюції їх політичних і правових чинників. Як засвідчує міжнародно-правовий досвід, політико-правове підґрунтя арктичної доктрини відкрило шлях до становлення інституційних та юридичних механізмів політики цього потужного і впливового наднаціонального об'єднання у полярному регіоні. На наш погляд, перспективи подальших розвідок зазначеної проблеми пов'язані із дослідженням тенденцій та особливостей взаємовпливу юридичних аспектів арктичної стратегії Євросоюзу та міжнародно-правових важелів регулювання співробітництва держав та організацій в Арктиці.

Список літератури

1. Александров О.Б. Интересы и приоритеты арктической стратегии Евросоюза // Вестник Московского государственного института (университета) международных отношений (МГИМО). - 2013 №3. - С.12-17.
2. Антюшина Н.М. Арктический вызов для национальной и международной политики = Arctic Challenges in the National and Integrational Politics. - М.: Ин-т Европы РАН: Рус.сувенир, 2012. - 136 с.
3. Арктика : пространство сотрудничества и общей безопасности/ Сост. и науч. ред. А.В. Загорский. - М.: ИМЭМОРАН, 2010. - 41 с.
4. Арктический регион: Проблемы международного сотрудничества: Хрестоматия в 3 томах; Рос.совет. по межд. делам [под. общ. ред. И.С. Иванова]. - М.: Аспект Пресс, 2013. - Т1. - 360 с.
5. Вылегжанин А.Н., Шаповалов Б.П. Правовые основы арктической политики Европейского Союза (Документы) // Московский журнал международного права. - 2010 №4. - с. 192-203.
6. Европейский Союз – ключевой игрок в Арктике, 22 сентября 2015 [Электронный ре-

сурс]. - Режим доступа: <http://regnum.ru/news/1976163>

7. Европейское международное право: Учебник/отв. ред. Ю.М. Колосов, Э.С. Кривчикова, П.В. Саваськов. - М.: Международные отношения, 2005. - 408 с.

8. Европейское право: право Европейского Союза: підручник: у трьох кн./за заг.ред. В.І. Муравйова. - Кн. перша: Інституційне право Європейського Союзу/В.І. Муравйов, О.М. Шпакович, О.М. Лисенко, О.В. Святун. - К.: ІН Юре, 2015. - 312 с.

9. Заявка ЕС на получение статуса наблюдателя в Арктическом совете снова отложена [Электронный ресурс]. - Режим доступа <http://barentsobserver.com/ru/arktika/2015/zayavka-es-napoluchenie-statusa-nablydatelya-v-arkticheskom-sovete-snova-otlozhena>

10. Коваленко О.Р.: «Північний вимір» як політика Європейського Союзу в Північній Європі: формування основ нормативно-правової бази «Інтернет-часопис» ДИПКОРПУС «[Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dipcorpus-info.at.ua/index/0-5>

11. Николаев М.Е. Вызовы Арктики. - М.: Издание Совета Федерации, 2010. - 304 с.

12. Archer C. Beggat at the Feast International, Regional Regulation of the Arctic: Is There a Roll for the EU? // Lyons Conference. November 2010. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://halshs.archives-ouvertes.fr/does/00/53/43/83> HTML

13. Arctic Communication MEMO/08/726 // Brussels: Europa Press Releases. 20.11.2008. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: [http://www.europa.eu/rapid./pressReleases Action.do?reference=MEMO/08/726gformat](http://www.europa.eu/rapid./pressReleases>Action.do?reference=MEMO/08/726gformat)

14. The Arctic Merits the European Union's Attention- First step Forwards an EU Arctic Policy // Brussels: Europa. Press Releases. 20.11.2008. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesArction.do?reference=IP/08/1750gformat>

15. The European Union and the Arctic region. Communication from the Commission to the European Parliament and Council. COM(2008/763 final. 20.11.2008. Brussels: Commissions the European Union, 2008. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://ec.europa.eu/maritimeaffairs/pdf/com08_763_en.pdf

Стаття надійшла до редколегії 15 вересня 2015 року.

Рекомендована до опублікування у «Віснику» членом редколегії С.Г. Меленком.

Political and legal base of the EU arctic strategy

Summary

In the article on the basis of generalization of differentfactological material from the newest sources and documents, domestic and foreign publications the attempt is made to analyze systematically and fully the legal aspects of the EU arctic strategy in the XXI century, to research its interconnection with political, international legal base of cooperation among the states in the polar region.

Key words: the Arctic, the EU arctic strategy, political and legal base, international cooperation, Northern Dimension policy.

Политико-правовые основы арктической стратегии Европейского Союза

Аннотация

На основе обобщения разнообразного материала с новейших источников и документов, отечественных и зарубежных публикаций осуществлена корректная попытка системного, комплексного анализа правовых аспектов арктической стратегии Европейского Союза в XXI столетии, исследования их взаимосвязи с политическими и международно-правовыми основами сотрудничества государств в полярном регионе.

Ключевые слова: Арктика, арктическая стратегия Европейского Союза, политико-правовые основы, международное сотрудничество, политика «Северного измерения».